

Med poglavitne pripomočke za nazorni sodobni pouk spadajo tudi ekskurzije. Ne le zemljepisec in prirodoslovec, fizik in kemik ter zgodovinar, tudi slavist, slovstveni zgodovinar in jezikoslovec mora voditi dijake na ekskurzije, in sicer vsak svoj razred vsaj po enkrat v šolskem letu. Slavistične ekskurzije pa seveda ne smejo biti navadni izleti, ne smejo služiti zgolj razvedrilu in biti prepuščene slučaju, ampak morajo tvoriti sestavni del pouka in vzgoje ter biti skrbno organizirane.

Cilj ekskurzije in smer poti moramo že vnaprej natančno določiti ter ju vskladiti z obravnavano učno snovjo, intelektualno stopnjo ter telesno zmogljivostjo dijakov oziroma razreda. Vnaprej določeno pot nam sme spremeniti ali okrniti le neugodno vreme, nikakor pa ne muhavost, komodnost in objestnost mladine. Najprimernejši čas za ekskurzije sta zgodnja jesen, ko nastopi navadno jasno in blago ustaljeno vreme, ter pozna pomlad, ko se zemlja osuši in pota utrde. Večinoma se odpravljamo nanje spomladi, nekatere smeri pa so vezane na jesen in trgatev, če hočemo do kraja podoživeti lepoto ustreznih leposlovnih tekstov (Od Litije do Čateža: dolenske gorice, Cvetje v jeseni: Blegošovo kraljestvo). Kolikor nam znamenitosti, ki se nudijo na določenem zemljepisnem področju, niso docela znane, se moramo o njih prej poučiti iz raznih turističnih priročnikov, krajevnih leksikonov in zlasti seveda iz literarnih in splošno kulturnih zgodovin ter monografij o posameznih pesnikih in pisateljih. Tehnične priprave, to je nabavo voznih kart in rezervacijo železniškega voza, lahko prepustimo spretnemu in zanesljivemu dijaku, da ne bomo imeli nepotrebnega dela še s tem.

Predvsem pa si moramo biti na jasnem o smislu in pomenu takšnih ekskurzij. Navadno z obiskom domačije ali groba kakega kulturnega delavca izkazujemo le-temu posebno hvaležnost za vse njegovo delo v naši književnosti in kulturi. Tako že otroci iz ljudske šole in nižje gimnazije, če smo jih prav vzgojili, z občutkom svetega spoštovanja romajo v Vrbo, ogledujoč si domačijo našega največjega poeta z vsemi njenimi prostori in predmeti tja do zibelke v kamri. Pri tem poznajo le skromen del pesnikovega opusa, tistega pač, ki je njihovi starostni stopnji primeren in dostopen. Čeprav pa so teh najmlajših častilcev predstave o avtorju Sonetnega venca zelo medle in obrisne, je njihov čustveni odnos do njega zelo intimen, pogosto celo bolj kot pri marsikakem višješolcu, ki hodijo na ekskurzije neredko predvsem zato, da en dan nimajo pouka.

Za dijake višjih razredov gimnazije, kjer literarno zgodovino študiramo sistematično in mora biti ob njej idejna in estetska vzgoja mladine mnogo globlja, pa slavistične ekskurzije ne smejo biti zgolj akt spoštovanja in hvaležnosti do naših velikih mož. S tem ko dijake vodimo v literarno pomembne kraje, jih seznanjamo s socialnimi pogoji in pokrajinskimi značilnostmi, sredi katerih so se naši besedni umetniki rodili, preživljali mlada leta in iz njih navadno tudi črpali svoja

dela, hkrati pa tudi z živo ljudsko govornico, katere besedni zaklad, rekla in stavčni red so uporabljali. Kako močno mora delovati na sprejemljivo dušo mladega človeka pogled na strmi vrhniški Klanec s hišicami siromakov ob straneh ter na rekonstruirano krojaško delavnico in hkrati edini stanovanjski prostor številne Cankarjeve proletarske družine! S kakšnim radoznalim veseljem bo nadpovprečni višješolec, ki mu je pri srcu narodna kultura, prisluhnil živahni govorici zgovornih Levstikovih in Jurčičevih rojakov okrog Lašč in Muljave, govorici s posebnim vokalizmom, pristnim domačim izrazjem in drastično krepkimi primerami! Kako ga bo pretreslo, ko bo stal ob grobu goriškega slavčka pri Sv. Lovrencu nad sinjezeleno Sočo in se oziral po sosednjih zelenih in skalnatih gorskih hrbtih in grebenih od Matajurja do Kanina, onstran katerih se Beneški Slovenci še danes bore za obstanek in svoje pravice! Ali ne bo občutil Kosovelove trpke melanholije in tihe groze docela le ob njegovih kraških gmajnah z brinjem in bori ter kamnitih vaseh s toplimi ognjišči, nasprotno pa Župančičev življenjski optimizem razumel mnogo bolj ob obisku Bele krajine z njenimi sončnimi goricami in brezovimi gaji ter razigrano deco ob jurjevanju? In tudi kar se nas pedagogov tiče, sem prepričan, da ne moremo v tistem zadnjem intimnem bistvu poznati Prežiha in umeti njegovih del, če nismo sami doživeli njegove Koroške, domačij in gozdov pod Plešivcem in Peco, železarne na Ravnah in rudnika v Mežici, posebej pa njegovih samoraslih rojakov.

Na ekskurzijah torej ne hodimo gledat samo rojstnih domov pesnikov in pisateljev, ki so poleg tega večinoma že drugotni, močno predelani, mestoma pa celo že razpadli ali porušeni. Na ekskurzijah se seznanjamo tudi z značilnostmi pokrajine in njenih ljudi ter s socialnimi pogoji, v katerih žive; tako si ustvarjamo nazornejše in pravilnejše predstave o naših posameznih literarnogeografskih področjih (Pregljeva Tolminska, Prežihova Koroška, Kranjčevo Prekmurje). Na takšnih poučnih izletih posebej prisluhnemo tudi ljudski govorici, glasovom, oblikam, besednemu zakladu in stavčnemu ritmu raznih slovenskih narečij. Pomorejo pa nam končno tudi h globljemu umevanju literarnih osebnosti, njih domovinske ljubezni in zaskrbljenosti (Gregorčič), socialne miselnosti, borbe in upora (Cankar), življenjske melanholije ali optimizma (Kosovel, Župančič), skratka, idejnega in čustvenega sveta pesnikov in pisateljev. Ekskurzije nam torej slavistom pedagogom lahko nudijo mnogo več, kot se na prvi pogled zdi. Tako pojmovane in izvedene nam postanejo odlično dopolnilo pouka v šoli, ki je mnogokje hudo suhoparen.

Prav je, če se na cilju ekskurzije v zaključenem krogu svojih dijakov pesniku (pisatelju) oddolžimo s kratko in intimno recitacijo nekaj njegovih pesmi ali odlomkov v prozi. Sicer pa se bomo radi spustili v nevezan, domač pomenek z domačini, da bodo študenti prisluhnili narečju tistega zemljepisnega področja, prišli v neposreden stik z našim ljudstvom, kmetom in delavcem, in znali spoštovati njegovo trdo, pošteno in plodno delo. Dasi po stroki slavisti, pa bomo kot razgledani in vestni vzgojitelji dijake na ekskurzijah seznanjali tudi z vsemi drugimi kulturnimi, zlasti likovnimi spomeniki in zgodovinskimi znamenji-

tostmi, hkrati jih pa opozarjali na prirodne lepote in gospodarski napredek svoje domovine. V tem bomo uspeli toliko bolj, če bomo na ekskurzijo povabili tudi tovariša zgodovinarja, zemljepisca, biologa ali fizika, kar bo že iz disciplinskih razlogov naravnost nujno tedaj, kadar bomo peljali na isti cilj hkrati dve vzporednici. Tudi načrt poti moramo izdelati tako, da bo zajel čimveč slavističnih in drugih kulturnih, a tudi prirodoslovnih in gospodarsko-tehničnih zanimivosti, pri čemer se vračajmo, če se le da, že zaradi pestrosti izleta, po drugi poti.

Naj nanizam sedaj nekaj smeri za naše slavistične ekskurzije! Omejil se bom na področje osrednje Slovenije, ki mi je najbolj znano.

1. Ljubljana z ogledom Narodne in univerzitetne knjižnice (rokopisni oddelek), z obiskom stare cukrarne, groba modernih ali Navja ter izbrane predstave v Narodnem gledališču (Drami).

2. Vrhnika s Klancem, pokopališčem (Cankarjevi starši) in Močilnikom. Daljša in nekoliko zahtevnejša smer: Borovnica — Pekel (slikovite stene s slapovi in floro) — Pokojišče — Borovnica — grad Bistra (lesno-gozdarski in lovski muzej) — Vrhnika; s Pokojišča je po pobočjih Menišije možen sestop naravnost na Vrhniko.

3. Dvorska vas (kočevska proga) — Retje (Levstik: rojstna hiša, Ilijev kozolec) — Vel. Lašče — Ráščica (Trubar: Temkov mlin, spomenik) — Podknej — Podsmreka (Stritar) — Vel. Slevica (Stritarjeva legenda, baročni glavni oltar) — Mala Slevica — Sv. Gregor (razgled na Ribniško dolino) — razvaline Starega gradu — Ortnek. Povratek je možen že z Vel. Slevice v Vel. Lašče.

4. Višnja gora — Polževo (plan. dom) — Kravjak (Slemenice iz Jurčičevega Desetega brata z ostanki gradu, grajsko kaščo in ribnikom) — Muljava (Jurčič, »zlati« baročni oltar) — Stična (romanska bazilika). Varianta: Polževo — Krka (Jurij Kozjak) — Muljava — Stična.

5. Litija — Šmartno — Bogenšperk (Valvazor) — Kostrevnica — Liberga — Gornik (Bojčeva zidanica iz Popotovanja) — Moravče (Zidarjeva Tona) — graščina Turn pri Sv. Križu (Levstik učitelj pri Paceju) — Čatež — Vel. Loka (novomeška proga). Ekskurzijo je izvesti ob jesenski trgatvi, seveda ob strogi disciplini dijakov.

6. Novo mesto z ogledom kapitlja (gotika, Tintoretto) in muzeja (lepo urejen oddelek NOB, bližina Koč. Roga!), obiskom groba Primčeve Julije (Šmihel), Kettejevega stanovanja in Trdinovega groba (novo pokopališče). Iz Novega mesta dva daljša, a čudovita izleta, oba priporočljiva za jesen: na sončno Trško goro in k romantičnemu Otočcu na Krki (Tavčarjeva povest Otok in Struga) ter na pravljicne Gorjance (Trdinove Bajke in povesti) s Paderšičevo kočo tik pod vrhom, imenovano po partizanskem junaku, slavistu Vinku Paderšiču.

7. Črnomelj (partizanska metropola) — Dragatuš — Vinica (O. Župančič: rojstna hiša, Žeželj, Kolpa). Primeren datum ekskurzije je Jurjevo (24. aprila).

8. Domžale — Brdo pri Lukovici (Kersnik: ostanki graščine, drevored z ribnikom, družinski grob) — Sp. Loke pri Krašnji (Maselj-Podlimbarski) — Limbarska gora (ljudska legenda) — Moravče (Detela, Vegov spomenik) — čez Grmače v Kresnice pri Litiji.

9. Medvode — umetno Zbiljsko jezero nad hidrocentralo — Podreča in Praše na Sorškem polju (mladi S. Jenko) — Kranj z obiskom hiše Prešernove smrti ter grobov obeh pesnikov. Če ekskurzijo vodita slavist in fizik, si je popoldne na osnovi predhodne prijave možno ogledati katero od kranjskih tovarn.

10. Škofja Loka (bogata muzej s sobo Visoških in »zlatim« baročnim oltarjem z Dražgoš) — Sv. Volbenk (Šubičeve oltarne podobe) in Visoko (Tavčarjeva družinska grobnica) — Poljane (pisateljeva rojstna hiša). Posebno doživetje nudi v lepem jesenskem dnevu ekskurzija v Blegoševokraljestvo (Cvetje v jeseni): Poljane — Volča — Javorje — Žetina (Jelovo brdo) — Črni kal — Blegoš in nazaj do Žetine, povratek preko Malinskega vrha in Volče v Poljane.

11. Žirovnica (M. Čop), ob žel. progi do Vrbe (stara lipa za seje vaške srenje, Prešernova domačija, Sv. Marka) — Dosloviče pri Breznici (Finžgar) — Bégunje (pokopališče talcev iz NOB na vrtu bivše kaznilnice) — Zapuže — Radovljica (Linhart). V Bégunjah je pri dveh vodjih ekskurzije postopati takole: prvi naj del dijakov popelje k Sv. Petru (alpska visokogorska flora, čudovite gotske freske, razgled po Radovljiški ravnini, zlasti na Blejsko jezero, in Julijce), drugi pa mimo gradu Kamna (Pegam in Lambergar) v dolino Drage pod Bégunjščico; iz Bégunj skupen povratek v Radovljico. — Druga, bolj obrabljena, letovišcarska varianta: Vrba — Breg — Zasip (Vida Jerajeva) — Vintgar (romantična soteska Radovine) — Podhom — Bled (Kumerdej, otok, grad) — Lesce.

12. Bohinjska Bistrica (ostanki Zoisovih fužin) z Ajdovskim gradcem (Uvod h Krstu) — Brod (Mencinger) — Boh. jezero in Savica (Krst); od Sv. Janeza dalje je iti po severni obrežni stezi pod Vogarjem, nato pa od Zlatoroga po bližnjici k slapu; povratek na bistriško postajo z avtobusom.

Brez dvoma bo navedene ekskurzije lažje izvedel ljubljanski slavist kakor pa njegov tovariš, ki službuje kje na Štajerskem ali Primorskem, kjer je treba času dodati še vožnjo do Ljubljane, s čimer se vsaka ekskurzija podaljša na dva dneva ter nastopijo za njenega vodjo nevšečnosti tudi zaradi prenočevanja. Isto pa velja tudi za Ljubljančane, kadar se odpravljajo v literarno pomembne kraje v obrobnih delih naše domovine, zlasti če so železniške zveze z njimi odročne (Vrsno, Medana, Kotlje, Slovenske gorice, Vel. Polana). Dejstvo je, da ekskurzije, ki zahtevajo veliko peš hoje, zraven pa morda še eno ali celo dve nočni vožnji z vlakom, prekomerno izčrpavajo vse udeležence. Mnogo udobneje in hitreje bi potovali z avtobusi, a redne avtobusne proge so s prometom preobremenjene in avtobusna podjetja šolskim ekskurzijam na splošno ne nudijo nikakih popustov. Zato bodo prosvetne oblasti v Ljubljani, Mariboru in Novi Gorici prej ali slej morale misliti na nabavo lastnih vozil.

Kljub manj povoljnim prometnim in finančnim razmeram pa moramo slavisti prirejati ekskurzije tudi danes. Saj predstavljajo poleg rokopisov, knjig, fotografij in filmov najbolj nazorni učni pripomoček pri študiju literarne zgodovine. Seveda pa bodo naše ekskurzije hasnile šele tedaj, če bomo dijakom že prej dodobra označili umetnikovo dobo, življenje in osebnost ter jim s tematično, idejno in formalno analizo vsestransko približali njegova dela.